

Policy Brief

KÜRESEL SİYASAL EĞİLİMLER MERKEZİ

CUMHURİYETİMİZİN YÜZÜNCÜ YILDÖNÜMÜ İÇİN BİR ÖNGÖRÜ Şadi Ergüvenç

Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yıldönümünü kutlamamıza on beş yıldan daha az kaldı. İnsanlığın geride bıraktığımız son yüz yıla iki - üç dünya harbi sığdırdığına, birkaç ideoloji eskittiğine, yeryüzü kaynaklarını tükenme noktasına getirip ateşini yükselttiğine bakılacak olursa, önümüzdeki on beş yıl sonunda bugün içinde bulunulan konumdan çok değişik bir yerde olacağımız kuşkusuz... Üstelik, değişim hızı önceki yıllarla kıyaslanamayacak ölçüde artmış; öngörülemeyen teknolojik ve toplumsal olayların gerçekleşme olasılığı çok daha yükselmiş bulunuyor. Son ekonomik kriz ve bu krizin karakteri çok çarpıcı bir durum sergiliyor. Para piyasalarını ve ekonomileri şiddetli bir deprem gibi aniden sarsan bu krizden nasıl ve ne zaman çıkılacağını ve kriz sonrası ortamın nasıl şekilleneceğini bile henüz hiç kimse bilemezken, Yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinin sonuna ilişkin varsayımlarda bulunmak, eskilerin deyişiyle abesle iştigal - boşuna bir uğraş - gibi görünüyor.

SUMMARY

This Policy Brief emphasizes the need for Turkey to formulate and endorse a new vision as we are slowly approaching the 100th year anniversary of the Turkish Republic. The study while talking about the conflicts and disagreements constituting a threat on a global scale, also claims that the worst case scenario that come to one's mind is a deep confrontation resulting from religious and regional polarizations boosted by global imbalances and energy problem. It is also stated that despite global problems necessitating global approaches, the impossibility to find comprehensive solutions in today's context makes it even more plausible for a multipolar structure to win over the other alternative scenarios. The study also highlights that Russia, Central Asia and Middle East will have special strategic significance in the future and that Turkey's position will be more crucial than ever. On a final note, the author expresses the need for Turkey to digest fully the rising global values such as human rights, rule of law and democracy and embrace a vision that will aim to overcome its internal imbalances within the next 15 years.

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yıldönümünü kutlamasına on beş yıldan daha az bir süre kala, Türkiye'nin acilen bir öngörü (vizyon) oluşturması ve bu öngörüye kilitlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dünyada yıllardır süregelen çatışma ve anlaşmazlıkların küresel ölçüde tehlike potansiyeli oluşturduğunun anlatıldığı yazıda, bu çerçevede düşünülebilecek en kötü senaryonun, küresel dengesizlikler ve enerji sorunları ile beslenen dini ve bölgesel kutuplaşmaların derin bir cepheleşmeye dönüşmesi olduğu belirtilmektedir. Küresel sorunların küresel yaklaşımlar gerektirmesine rağmen bunun günümüz koşullarındaki olanaksızlığı ve dolayısıyla güç dengelerine dayalı, küresel uzlaşmaları kolaylaştırabilecek çok kutuplu bir yapılaşmanın daha uygun ve gerçekçi bir seçenek olduğu da ayrıca söylenmektedir. Çalışmada Rusya'nın, Orta Asya'nın ve Orta Doğu'nun geleceğinin önem taşıyacağı; Türkiye'nin konununun ise başlı başına bir özellik kazanacağı iletilmekte, insan haklarına saygı, hukuka dayalı yönetim, demokrasi gibi artık küreselleşmiş değerlerin özümsemesi gerekliliğinden hareketle Türkiye'nin kendi içindeki dengesizlikleri gidermeyi on beş yıllık vizyonunun ana hedefi yapması gerektiği savunulmaktadır.

Ne var ki, geleceğimizi şansa bırakmamak ve güvenceye almak için bir öngörü (vizyon) oluşturmak ve bu öngörüye kilitlenmek gerekiyor. Geleceğin şekillenmesinde belirleyici olacak eğilim ve değişkenleri sorgulayarak ne gibi olumsuzluklar karşısında kalabileceğimizi, bunlardan kaçınmanın yollarını araştırmak; daha da önemlisi, önümüzdeki on beş yıl sonrasında nasıl bir dünyada, nasıl bir Türkiye'de yaşamak istediğimizi kararlaştırmak ve bu öngörüye ulaştığımızı yaygın biçimde paylaşmak ve sahiplenmek zorundayız. Bu yazıda böyle bir öngörü tasarımı için basite indirgenmiş, öznel bir fikir jimnastiği yer almaktadır.

Küresel düzeyde ana değişkenler ve seçenekler: Parasal ve ekonomik krizin bir anda dünyayı sarıya küreselleşmenin boyutlarına ve olumsuzluklarına çarpıcı bir örnek oluşturarak insanlığı yeni bir yol ayrımına taşımış bulunmaktadır. Devletler krizden kurtulup tekrarını önleyecek ortak yöntemlerde ve bu kapsamda yeni küresel yönetim düzenlemelerinde bir anlaşmaya varabilirlerse, küreselleşme sağlıklı bir ivme kazanabilecek; aksi takdirde yeni bir korumacılık dönemine girilmesi söz konusu olabilecek;

ulusalcılık ve bölgeselleşme yaygınlaşıp derinleşebilecektir. Kısaca, devletçilik, bölgeselleşme ve küreselleşme olarak tanımlanabilecek bu üç eğilimden ilk ikisi çatışmayı, sonuncusu ise anarşiyi çağrıştıran tehlikeler/sakıncalar gizlemektedir. Günümüz dünyasında küreselleşmenin, devletçilik ve bölgeselciliğin bir arada var oluşu, devletler düzeyinde uyumsuzluğun, dolayısıyla belirsizliklerin ana nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu siyasal alt yapıda on beş yıl içinde köklü bir değişiklik olması beklenebilir.

Bu nedenle, ekonomik krizin aşılması çerçevesinde bu alandaki başıbozukluğa disiplin getirecek küresel düzeyde yönetsel düzenlemeler hedeflenmesi uygun bir yaklaşım olarak görünmektedir. Avrupa Birliği'nin doğuşu nasıl II. Dünya Harbi sonrasında Kömür - Çelik Birliği gibi ekonomik bağlamda bölgesel düzenlemeler sonrasında gerçekleşti ise, şimdi de dizginlenemeyen bir küreselleşmenin sancılarını yaşanırken kurumsal düzenlemeler arayışına girilmesi doğaldır. Küresel ısınma, enerji ve su kaynaklarının daralması, dengesiz nüfus artışı ve hareketlerinin yaratacağı sorunlar da zaten küresel yaklaşımları gerekli kılmaktadır. Bu ya-

pılırken, kapitalist paradigmaların da sorgulanması, dünyamızın ömrünü kısaltan tüketim alışkanlıklarına dayalı “sürdürülebilir kalkınma” yerine “sağlıklı ve dengeli kalkınma” benzeri formüller arayışına girilmesi yararlı olabilir. Bütün istikrarsızlık, anlaşmazlık ve çatışmaların kaynağını; hazmedilemeyen dengesizlik ve farklılıklar oluşturduğuna göre, küreselleşme bunları yönetip kabullenilebilir kılabilirdiği ölçüde gerçek anlamını kazanacak; yoksa bugün olduğu gibi çekilen sancuların nedenini oluşturacaktır.

Önder güçler çıkar güdüsüyle başkaları üzerinde hakimiyet kurarak, sert veya yumuşak güç kullanarak herkesi kendilerine benzetme hevesinden vazgeçmeli; bunun yerine, savunuculuğunu yaptıkları insan hakları, eşitlik, hukukun üstünlüğü gibi değerleri çift değil tek standarda bağlayan bir tutuma yönelmelidirler. Bu çerçevede, Birleşmiş Milletler’in daha demokratik ve etkin bir yapıya kavuşturulması, Milenyum Hedefleri’ne daha samimi olarak sahip çıkılması önümüzdeki on beş yılda uluslararası toplumun gündeminde ilk sıralardaki konular olmalıdır. Ne var ki, “dünya vatandaşlığı” deyiimi giderek daha sık duyulur olsa da, kişisel ve ulusal çıkarlar yerine, insanlığın çıkarlarının öne çıktığı bir dünya, Plato’nun Ütopya’sı gibi, bir hayal olmaktan ileri gidememektedir.

Dünyamız yıllardır süregelen çatışma ve anlaşmazlıklarla doludur. Filistin sorunu, görünür cephesiyle Afganistan ve Pakistan odaklı silahlı İslamcı hareketle ABD arasındaki harp, nükleer silahlar ve askeri güç dengesizliği ile bunlar karşısında ortaya çıkan asimetrik tehditler, devlet-dışı oluşumlar ekonomik ve sosyal dengesizliklerle birleştiğinde küresel ölçüde tehlike potansiyeli oluşturmaktadır. Küreselleşmeye uyum sağlayamayan, rekabet gücü kazanamayan devletler birbiri ardına zora düşmektedir. Gelişmiş ülkeler çoğu zaman böyle sorunlu ülkelere yönelik zorlayıcı veya biçimleyici yaklaşımlarıyla durumun daha da kötüleşmesine katkıda bulunmaktadırlar.

Anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi, hudutların değişmezliği gibi ilkeler kolayca kabul görse de, aynı kolaylıkla uygulanmamaktadır. Öte yandan, anlaşmazlıkların kaynağı olan dengesizlik ve farklılıklar azalmak bir yana, giderek artmaya devam etmektedir. Zengin daha zengin olmakta, fakir ise daha fakirleşmektedir. Bilgi çağı, insanların ve toplumların davranış biçimlerinin çok daha kolay yönlendirilmesine olanak vermektedir. Orta vadede bu sorunların çözümleneceğine ilişkin ümit verici bir açılım ufukta görünmemektedir. Güncel eğilimlere ve özellikle küresel sorunların ağırlığına bakarak 2023 yılına gelindiğinde dünyamızın bugünkü tablodan çok daha tehlikeli bir güvenlik ortamına sahip olacağını varsaymak doğru olacaktır. Böylesi bir ortamda, küreselleşmenin de olumsuz etkileneceği ortadadır.

Bu çerçevede düşünülebilecek en kötü senaryo, küresel dengesizlikler ve enerji sorunları ile beslenen dini ve bölgesel kutuplaşmaların derin bir cepheleşmeye dönüşmesidir. Teknolojik ve askeri alandaki gelişmelerle birlikte düşünüldüğünde, böyle bir cepheleşmenin insanlık için nedenli korkunç tehlikeler taşıdığı açıktır. İnsanın ve ulusların çıkarıcılığını küresel bazda dizginleyip yöneten bir küresel idare ve hukuk sisteminin yokluğunda, ezilmişlik duygusuna kapılan ve iyi yönetilemeyen toplumlarda, bu boşluğun dini inançlar, kin ve şiddet yanlısı kitleler tarafından doldurulmak istenmesine şaşmamak gerekir. Bu nedenle, medeniyetler çatışması olasılığı ciddiye alınmalı; medeniyetler ittifakına duyarlılık gösterilmelidir.

Küresel sorunlar küresel yaklaşımlar gerektirmesine rağmen bunun günümüz koşullarındaki olanaksızlığı karşısında güç dengelerine dayalı, küresel uzlaşmaları kolaylaştırabilecek çok kutuplu bir yapılaşma daha uygun ve gerçekçi bir seçenek olmaktadır. Demografik ve ekonomik etkenler paralelinde dünyadaki güncel eğilimin de bu yönde olduğu söylenebilir. Bu durumda, yaşamsal önem taşıyan kriter, kutuplar arasındaki dengelerin güvenilir, anlamlı ve elle tutu-

lur boyutlara sahip olması; kutuplaşmanın düşmanlık üzerine değil karşılıklı bağımlılıklar temelinde kurulması olmalıdır. Söz konusu dengeler, rekabetle işbirliğinin birlikte götürülmesine olanak vermelidir.

Çok kutuplu dünyanın güç odakları şimdiden ABD/Kanada, Avrupa Birliği (AB), Çin, Hindistan ve Brezilya olarak sıralanmaktadır. Bunlara kaynak veya ideoloji bazında bazı devlet dışı güç odaklarının eklenmesi de düşünülebilir. Kutupların çekim alanlarının bütün ülkeleri ve toplumları kapsamaması olanaksızdır. Barındırdığı kaynaklar veya jeostratejik açıdan dengeleri etkileyebilecek özellikler taşıyan kutup dışı alanlar üzerinde kutuplar arası rekabetin önlenmesi bu senaryo çerçevesinde en çetin sorun olmaya namzettir.

Her koşulda Rusya'nın, Orta Asya'nın, Orta Doğu'nun geleceği önem taşıyacak; Türkiye'nin konumu başlı başına bir özellik kazanacaktır. İslam dünyası tek bir kimlik altında kurumsallaşmadığı sürece belki bir güç odağı oluşturamayacak, ancak bu yönde kendi içinde ve Batı dünyası ile sürekli bir çekişme/çatışma içerisinde olabilecektir. Güç odaklarının bu çekişme/çatışmaya yönelik yaklaşımlarının güvenlik ortamını belirleyici bir etken olacağını düşünmek hatalı olmayacaktır.

Türkiye'nin Konumu: Türkiye siyasi, kültürel, ideolojik, ekonomik açıdan dünyadaki en kırılgan fay hatlarından birisi üzerinde bulunmaktadır. Kendi içinde de gelişmişlik, gelir dağılımı ve anayasal oydaşma açısından kırılganlıklar taşımaktadır. İstikrarsızlık ve çatışma odakları ile çevrilmiş olması yanında giderek bir enerji terminali olarak gelişmesi Türkiye'yi hayati bir jeostratejik merkez haline getirmektedir.

Hızla büyüyerek, başkalarına olan bağımlılıklarını dengelemeye çalışan ve çok yönlü bir dış politika izleyen Türkiye giderek bölgesel etkinliğini arttırıp stratejik ilgi alanını genişletmiş

bulunmaktadır. Ancak, Türkiye'nin başta enerji olmak üzere, teknolojik, ticari ve parasal bağımlılıkları henüz kendisini güçlü ve güvende hissetmesine olanak tanımamaktadır.

Türkiye insan hakları, hukukun üstünlüğü, demokrasi gibi yükselen küresel değerleri resmen (!) paylaşan bir ülkedir. Avrupa Birliği'ne tam üye olma ve çağdaş medeniyet düzeyini yakalama hedefi doğrultusunda ilerlemeye çalışmaktadır. AB üyeliği yukarıda sözü edilen bağımlılıkları dengeleyebilecek stratejik bir seçenektir. Ancak, bu yönde karşılaşılan zorluklar, uyumsuzluklar veya terslikler Türk toplumunu duraksamalara yöneltirken, tepkisel olarak AB veya Batı karşıtlığını beslemektedir.

AB ile Türkiye arasında arada sırada böylece parlayıveren güven bunalımları, Batı düşmanlığını ateşlerken Türkiye'nin konumunda adeta bir belirsizlik yaratarak, muhafazakar ve milliyetçi eğilimlere güç kazandırmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, derin bir uluslararası fay hattı kenarında tek demokratik ve laik Müslüman ülke oluşu nedeniyle İslam âlemindeki radikal hareketlerin asli hedeflerinden biri olduğunu varsaymak zorundadır.

Bu koşullarda Türkiye, dünyada oluşmakta olan yeni dengeleri, geçmişte olduğundan çok daha ağırlıkla etkileyebileceğinin bilincinde olmak zorundadır. Fay hattında kalmanın veya hattın yanlış tarafında yer almanın tehlikelerinden korunmak için 2023 yılına gelindiğinde nasıl bir dünyada ve bu dünyada nasıl bir konumda, nasıl bir Türkiye'de olmak istediğimizi bir an önce tasarlamak ve bunu ortak bir vizyon olarak sahiplenmek gerekmektedir.

"Nasıl bir dünya", "nasıl bir Türkiye" sorularına yanıt aranırken öncelikle mutlu yaşamın vazgeçilmez ölçütleri olacak değerleri saptamak ve bunlar üzerinde uzlaşmak şarttır. Sevgi, doğruluk, şiddete başvurmama / barış, sorumluluk, eşitlik gibi insani değerlerden başlayarak, yaşam biçimimizi şekillendiren milli

değerler ve anayasal vazgeçilmezler üzerinde aynı çizgide buluşmayı başarmış bir Türkiye bu vizyonun çekirdeğini oluşturmaldır.

Bunu başaramayan bir Türkiye çıkarlarını tanımlamada ve dünyadaki yerini belirlemede ikilemler karşısında kalmaktan kurtulamayacaktır. İnsan haklarına saygı, hukuka dayalı yönetim, demokrasi gibi artık küreselleşmiş değerlerin, ancak bu ülkede yaşamının nimet ve külfetinin olabildiğince eşit paylaşılmasıyla özüm-senebileceği gerçeğinden hareketle, Türkiye kendi içindeki dengesizlikleri gidermeyi on beş yıllık vizyonun ana hedefi yapmalıdır.

Bu vizyon, esasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş vizyonudur. Modern cumhuriyetin eğitime, kadın haklarına, ulaştırmaya, çağdaş yaşama, bağımsızlığa, barışa ve hepsinden önce hukuk düzeninin kurulmasına verdiği öncelik bunun göstergesidir. Bugün nerede olduğumuzun açıklaması ise, demokrasimizin alt yapı ve kurumsal eksiklikleri ile bugüne kadar yönetimlerin bunları giderecek uygulamalara öncelik ve süreklilik kazandıramamış olmalarında saklıdır.

Açığını kapatmak için Türkiye kendisini kültürel yozlaşmalardan kurtarmalı, aklın ve ilmin rehberliğinde bilgili ve bilinçli, ortak milli değerlere sahip nesiller yetiştirmenin yolunu bulmalıdır. Atatürkçülük; O'nun anayasamızın değişmezleri olmuş ilkelerini benimsemekten öteye Türklük, doğruluk, çalışkanlık, vatan ve milletseverlik, özgürlük, akılcılık, barışçılık, çağdaşlık, yenilikçilik, eşitlik gibi değer ve hasletleri sözde kalmayacak şekilde davranış biçimi olarak özümsemeye ölçeklenmelidir. Devlet adamlarının yetişmesi şansa bırakılmamalıdır. Bugüne kadar olduğundan daha iyi yönetilmek ve bunu sağlıklı bir demokratik sistem içinde gerçekleştirmek hedeflenmeli ve bu hedef bir vatandaşlık görevi olarak benimsenmeli ve benimsetilmelidir.

Böylesi bir vizyonun Türkiye'nin uluslararası ilişkilerine doğrudan yansımaları çok doğaldır.

Bu çerçevede, saldırgan değil barışçıl, düşmanca değil dostane ilişkilerden yana, uluslararası hukuka saygılı, ahdine vefalı, BM'in Milenyum hedeflerine gönülden bağlı bir Türkiye görüntüsü bulunur. Böyle bir Türkiye'nin kendisini dünyadaki benzerlerine daha yakın, kendisi gibi olmayanlara daha uzak görmesi de doğaldır. Kuşkusuz bu yakınlık ve uzaklık dostluk ve düşmanlıkla eşitlenecek kavramlar olmamalıdır. Türkiye dış politikasını bütün diğer devletler gibi çıkarlarına göre belirlemek ve güvenliğini, özellikle belirsizliklerin egemen olduğu bir dönemde, NATO'da uzlaşma ve dayanışma zorlaşmış, AB'nin derinlik ve genişliği kendi içinde sorgulanıp durur iken, kendi gücüne ve sağlam dengelere dayandırmalıdır.

Bu anlayışla 2023 yılı Türkiye'si;

- AB üyeliğini AB için bir dış politika aracı olmaktan çıkartıp kendi seçeneği haline indirgemiş,
- Komşuları ile sorunlarını çözümlenmiş, barış çemberi ile çevrili,
- Avrasya'da etkinlik ve itibarını perçinlemiş,
- Bağımlılıklarını dengelemiş,
- Üretim ve rekabet gücü yüksek,
- Uluslararası barış ve istikrara katkıda bulunan,
- Savunmasını ve caydırıcılığını öz gücüne dayandıran bir ülke olarak biçimlenmelidir.

Şadi ERGÜVENÇ

Şadi Ergüvenç is a Lieutenant General (Rt'd) of the Turkish Air Force. He has graduated from the Air War School in 1957 and as a combat pilot he served in several units. He completed his academic education at the Air Force Academy, the Armed Forces Academy and the RAF (UK) Staff College. Once a General, he served as the Head of Intelligence Department at The National Security Council Secretariat and the Strategy and Force Planning Division at the General Staff, as the Turkish Military Representative at NATO Military Committee and the Commander of the 2. Tactical Air Force. After retiring at 1992, he held positions such as the Assistant Secretary General of the National Security Board in charge of Public Security, a member of the Academic Advisory Board of the NATO Defense College, Head of Strategic Studies of the Foreign Policy Institute and participated in national and international study groups and mediation efforts. He is currently a member of the GPoT High Advisory Board.

Şadi ERGÜVENÇ

Hava Harp Okulu'ndan 1957 yılında mezun oldu. Pilot olarak çeşitli birliklerde görev yaptı. Akademik eğitimini Hava Harp Akademisi, Silahlı Kuvvetler Akademisi ve Birleşik Kraliyet Hava Kuvvetleri Kurmay Kolejinde tamamladı. General oluşunun ardından Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğinde İstihbarat Daire Başkanlığı, Genelkurmay Strateji ve Kuvvet Planlama Daire Başkanlığı, NATO Askeri Komitede Milli Temsil Heyeti Başkanlığı ve 2nci Taktik Hava Kuvveti Komutanlığı görevlerinde bulundu. Korgeneral rütbesinde iken 1992 yılında emekli olduktan sonra Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreter Yardımcısı olarak Kamu Güvenliği Başkanlığı, NATO Savunma Koleji Akademik Danışma Kurulu üyeliği, Dış Politika Enstitüsü Stratejik İncelemeler Başkanlığı yaptı, ulusal ve uluslar arası çalışma gruplarına katıldı. Güvenlik konularında çeşitli yayın organlarında yayınlanmış çok sayıda makale ve bildirisi bulunmaktadır. Şadi Ergüvenç halen GPoT Yüksek Danışma Kurulu Üyesidir.

About GPoT

Global Political Trends Center (GPoT) was established as a research unit under the auspices of Istanbul Kultur University in 2008.

GPoT Center aims to produce innovative and distinctive policy recommendations by analyzing the contemporary trends in regional and international politics.

GPoT Hakkında

Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi (GPoT), 2008 yılında İstanbul Kültür Üniversitesi çatısı altında bağımsız bir araştırma birimi olarak kurulmuştur.

GPoT bünyesinde yapılan çalışmalar ile bölgesel ve uluslararası güncel siyasal eğilimler analiz edilmekte ve bu konularda öneriler sunulmaktadır.

**The opinions and conclusion expressed herein are those of the individual author and does not necessarily reflect the views of GPoT or Istanbul Kultur University.*

**Bu çalışmada belirtilen fikirler ve sonuçlar yazarın kendi görüşleridir, GPoT ve İstanbul Kültür Üniversitesi'nin görüşlerini bağlayıcı nitelikte değildir.*